

ВОЛОДИМИР ШАЯН

**ДЖЕРЕЛО СИЛИ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

1972

ЛОНДОН

ТОРОНТО

В49

ВОЛОДИМИР ШАЯН
**ДЖЕРЕЛО СИЛИ
УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ**

THE INSTITUTE OF WOLHODYMYR SHAYAN, Inc.

Toronto, Canada

Vol. No. 2.

Series: Theoretical and Ideological Foundations

WOLHODYMYR SHAYAN

**THE SOURCE OF STRENGTH
OF UKRAINIAN CULTURE**

(Second edition)

1972

LONDON

TORONTO

ІНСТИТУТ ВОЛОДИМИРА ШАЯНА
(Реєстрована Корпорація)
Торонто, Канада

Видання ч. 2. Серія: Теоретично-ідеологічні основи

ВОЛОДИМИР ШАЯН

**ДЖЕРЕЛО СИЛИ УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ**

(Друге видання)

- 4921

1972

ЛОНДОН

ТОРОНТО

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

Перше видання цієї праці появилoся в журналі
»Визвольний Шлях«, Лондон 1966, ч. 2 (215)

З друкарні Української Видавничої Спiлки в Лондонi
Printed in the United Kingdom by Ukrainian Publishers Ltd.,
200, Liverpool Road, London N1 1LF

ФОЛКЛЬОР І ДЕРЖАВНИЦЬКА СВІДОМІСТЬ

На Гуцульщині молодий жених у весільному обряді називається «князь». Його «дружина», себто його весільні друзі-ровесники — «бояри». Князь із дружиною їде на конях і церемоніальним обрядом запрошує на своє весілля гостей. Прив'язують коней до «опасання» хати, заходять до світлиці, кланяються по-козацьки і кажуть:

«Просили вас батько, просили вас мати, і я вас прошу — прийдіть до мене на весілля».

В цей найбільший день у житті, молодий легінь немов справді стає молодим князем. І він, і його дружина одягнені в багату традиційну одягу, гідну лицарів-дружинників.

Цей приклад ми подали тому, що і «князь», і «бояри», і «староста» — це сутодержавницькі поняття, що мають свої коріння в старій українській державі княжої доби. Молодий парубок у весільному обряді переживає, персоніфікує, немовби втілює в собі постать чи образ (по-грецьки — «ідею») князя. В той великий день він ніби справжній князь, а його друзі стають підвладною йому дружиною боярів. Усі ті уявлення виразно й очевидно пов'язані із «зразками» (по-грецьки — «ідеалами») з княжої доби. Для самого обряду вони потрібні як вияв прагнення величі і слави, що повинні характеризувати цей великий день — корону життя: вінець, що його кластимуть на голову князя. І саме тут потрібний «образ» чи «взір» князя і лицарів, як носіїв найвищої гідності, слави і чести. В цей день молодий парубок із благодаті весільного обряду, що його відчуває народ як таїнство, стає «князем», і саме від того обрядово-таємничого обряду, а з другого боку — державно-традиційного елемента, весілля стає гідним і славним.

Цей маленький фрагмент фолкльорного обряду ми подали як ілюстративний приклад, що показує, як зберігалися державні ідеали в українському фолкльорі.

В таїнстві Щедрого Вечора бачимо наспівування »молодому соколові« думи про Славу. Про найбільшу славу Святослава, що »блискає мечем — ясним місяцем«, озброюється і збирає соколів-лицарів, йде з ними в далекі землі, щоб »кониками з військом бити ворога«. Князь-герой, що погорджує золотом, а любить гострий меч і зброю.

Нашіптують »молодому соколові«, щоб збудити в нього прагнення до слави. Воно існує, приспане в його душі. Воно ж — основа його метафізичного існування. Цей життєтворчий гін треба пробудити в душі молодого лицаря з допомогою образів про подвиги і славу. Тоді, як завершення його перемог, він одержує... прекрасну дівчину, князівну його мрій.

Впродовж довгих століть уява народу кружляє, мов заворожена, навколо лицарського циклу пригод, подвигів, героїзму лицарів великого князя Володимира. Маємо тут на увазі народні епічні поеми, що процвітали рівнобіжно з літературою у княжих дворах.

Обидві ці форми української літератури нерозривно пов'язані між собою тематикою і — що найважливіше — спільним світовідчуттям та спільними ідеалами.

В новішу добу лицарський цикл народних дум був заступлений циклом козацьким. Емоційна і ідейна пов'язаність з ідеалами козацтва багато міцніша ніж у лицарсько-дружинницькій добі. Традиція зв'язку народної творчості з державними ідеями не перервалася.

Цю саму пов'язаність можна ствердити і в правзорах та взорах української національної ноші, навіть у багатогранності її змін крізь доби і століття.

З цього погляду треба б глибше проаналізувати український фолкльор. Але і з поданих прикладів видно, що у фолкльорі збереглися традиції та ідеали Української держави, а разом із тим — глибокі, ще не проаналізовані поклади власної духовості, яка постійно виявляється у державницькому й культурно-творчому процесі.

Новітнє вчення про фолкльор уже усвідомлює собі складність цього питання, зокрема цікавий під тим оглядом український фолкльор.

Перш за все треба сказати, що разом із знищенням Української держави пропали цілі поклади скарбів українського фолкльорного мистецтва і культури. Доступними для нас залишилися лиш молодші їх наверствування. Але і в них збереглися основні ідеї, а зокрема свідомість національної і духової своєрідної окремішності нації.

Тут треба підкреслити той факт, що в добу української бездержавности, в час неволі, коли Україна опинилася під тиском інших культурних центрів, українська нація зберегла себе як свідомо, окрема від інших історіотворча одиниця, великою мірою завдяки своєму фолкльорові. Це ті українські пісні, українські обряди, звичаї, українська ноша, українська писанка, вишивка, колядка, щедрівка, гаїлка, чи навіть коломийка, аркан і гопак, українське весілля чи похорон, — вони зберегли своєрідність і свідомість нації. Бо всі ті вияви це не тільки зовнішні форми, не тільки самі краски і сама поведінка, а й зовнішній вияв суцільного світогляду і віри, головню — вияв тої утасної красотворчої, життєтворчої та історіотворчої сили, що зберігається на дні душі нації і є джерелом її життя, якимсь таємничим правзором і ідеалом. Цей ідеал безперервний у його творчому вияві, він втілюється у житті нації, в її історії, спрямовує націю до її повного усвідомлення і завершення як цілоти.

Тож нічого дивного, що новітнє українське відродження починається разом із свідомим уже плеканням і вивчанням цінностей українського фолкльору.

Шевченко також користувався збірниками народних пісень та етнографічних дослідів його безпосередніх попередників, користувався ними у своїй творчості, бо бачив у них велику цінність. В нього найяскравіше бачимо нерозривну пов'язаність фолкльору і національної культури. Так відслонюється таємниця потенцій українського фолкльору.

ДЕРЖАВА І ДУХОВІСТЬ НАЦІЇ

З накресленим образом самовияву духовости нації ще у фольклорній стадії її культури пов'язане і питання про поняття держави. Духові й культурні цінності кожної нації визначають її місце, значення і роль в історії людства. В історії оцінюється нація на основі їх культури в широкому значенні цього слова. Рівень ідейного піднесення і моральної сили нації стає дуже часто дороговказом для цілого людства. Культурні досягнення великих історіотворчих народів є основою розвитку культури на цілі тисячоліття. Досить згадати тут культуру і філософію стародавньої Греції, що стала наріжним каменем культури й філософії цілої Європи. В такому самому змислі творчість Шевченка — це явище світове.

Найвище призначення держави, цілеспрямованість її метафізичної природи (або ентелехія в аристотелівському значенні цього слова) є саме в площині духового і культурного самовияву нації. Висока культура нації — це її розцвіт, корона її життя в історії, що дає доспілі овочі для незбагненого всесвітнього чи космічного процесу творчости.

Отже, найвища функція держави це, без сумніву, духове самовиявлення нації. Але було б непорозумінням приймати вислів «духове самовиявлення» в утертому й вульгарному розумінні слова «духовість», як заперечення і протиставлення т. зв. «матеріального» життя. Таке протиставлення «духового» т. зв. «матеріальному» є наслідком дуалістичної концепції світу, при чому «духове» розумілося часто як аскетичне відречення від світу і заперечення життя чи потреб тіла людини.

Тим часом Дух і Ідея є такими самими дійсностями, як і

всі інші вияви дійсної енергії у своїй метафізичній природі. Всі ці форми вияву «енергій» як багатограних і багатопроявних складових сил космосу творять разом наш світ, а разом з тим і наше бачення цього світу як світу явищ. Розгляд цього питання веде прямо до найтяжчих питань онтології, а згадка про нього зумовлена кінченістю, щоб уникнути непорозуміння, яке може виникнути в зв'язку з поняттям «духового самовиявлення».

«Духове самовиявлення нації» означає, отже, гегемонію потужності Ідеї і Свідомості над іншими виявами і середниками життя нації, як — наприклад — земля, рослинний і звіриний світ, що служать для розвитку нації, чи користування іншими видами енергії, що їх добуваємо або з землі, або створюємо в процесі історії. До інших потуг нації належить і те, що популярно зветься біологічною силою або субстратом.

Інші функції держави, наприклад такі, як оборона т. зв. «фізичного існування» нації, себто самого її життя, від її ворогів, як забезпечення її членами всебічного розвитку — є основою для цієї найвищої мети. В ідеальному образі нашої держави немає місця на суперечність між індивідуальним і національно-державним.

Тут треба виразно зазначити, що основоположна функція держави це не те саме, що найвища функція держави. Для порівняння можна назвати фундамент святині, без якого не можна її збудувати, але він ще не є величавим завершенням її у вигляді копул чи струнких готичних веж. Звичайно, копула не може зависнути в повітрі й мусить мати фундамент.

Для бездержавної нації — маю на увазі націю, яка втратила свою високорозвинену державність наслідком переможної дії ворожих сил, отже націю, яка бореться за свою державність, — ця основоположна функція держави стається найважливішою, немовби метою самою в собі. Зрозуміло, як без фундаменту не можна збудувати копули, так без фундаменту не можна збудувати і держави.

Отже зовсім природним є те, що в період боротьби за державну незалежність і суверенність, коли творяться самі

основи держави, завжди ставиться різкий наголос на такі основні функції держави, як захист самого життя нації, себто її біологічного існування, від її ворогів. Це боротьба за збереження т. зв. «біологічної субстанції нації», що тісно пов'язана з боротьбою за державу, завданням якої є також зберігати свою біологічну субстанцію. Але оборона держави від ворогів, а тим більше сама боротьба за державу примушують не раз пожертвувати біологічною субстанцією, щоб зберегти життя нації, як нації.

Механічне чи дуалістичне протиставлення «біологічної субстанції» її духовості, часто веде до небезпечного опортунізму або навіть зради під претекстом (який, до речі, є самообманом), що саме таким способом зберігається «біологічну субстанцію». Цьому опортунізмові (чи навіть зраді) дав відсіч Г. Сковорода, цей пробудник пробудників, своїм відомим ученням:

«Знаю, що щадити тіло, але погубиш душу, а це заміна погана. Не знаю навіщо носиш меч, якщо не для боротьби, для якої він зроблений. Не знаю навіщо щадити тіло, якщо щадити його віддати за те, навіщо хто цим тілом одягнений».

Сковорода дав ясний і популярний виклад ідей Священного героїзму, що є джерелом лицарськості борців за волю України.

Отже, збереження т. зв. «біологічної субстанції» поневоленої нації можливе тільки через повну погорду до смерті в революційній боротьбі нації за її визволення. Біологічні жертви, які складає нація, є необхідні для збереження субстанції її життя.

Чергове завдання нації — це нагромадження дїбр і енергії, що сприяють розвиткові нації, забезпечують її як цілість і як єдність її творчих потуг. Саме в цьому процесі витворювалися різні форми держави, що були складовими частинами її культури. В цьому змислі держава служить культурі нації і сама вона є виявом її культури.

Справжня філософська аналіза поняття т. зв. «матеріальної бази» навіть у розумінні модерної фізики виявить, що йдеться тут про ділянки енергії і нагромадження енергій.

Прочвітаннн культури — це вибухи нагромадженої потенції нації. Національна територія розвитку, або край у фізичному значенні цього слова, разом з експансією чи обміном »добрами« або »товарами«, — це і є енергетична база розвитку нації. Сьогодні це не лише родючий чорнозем, а й всі інші види черпаннн енергій з надрів матерії-землі, включно з атомовою енергією. Звідси випливає і споконвічна боротьба за цю матірню землю, себто за резервуар енергії чорнозему, нагромаджений біологічною силою впродовж мільярдів літ. У своїй найтоншій, горішній верстві чорнозем є також наслідком свідомого плеканнн його родючої сили споконвічним господарем — племенами чи державами орочів, себто тих, що орють землю.

З найдавніших часів, ще в добу українських родово-племінних держав, доводилося нам зударятися з різними ворогами України. Часто ці племена, шукаючи захисту, поселювалися на заліснених чи на озерних просторах. Уже в ранній великодержавній добі нашої історії нашим предкам доводилося постійно відвойовувати від наїзників землі, що споконвіку були зайняті українськими племенами. Найяскравіше виявилось це в добу зформованої великої української держави часів Святослава, сина Ігоря. Саме завдяки відвоюванню загарбаних наїзниками українських земель, Володимирові Великому вдалося створити величаву державу середньовічної України.

Конечність самооборони впродовж цілої історії України ще яскравіше увипуклювала ідею держави, як єдиного оборонця життн і волі нації. Ця конечність була тим більшою, що з теренів тодішньої України брали невільників на ринки Візантії, Сирії, Середземномор'я, до Іспанії включно, а навіть до країн північної Європи. Історія цього ловлення невільників ще не вивчена, хоч про неї виразно говорять численні джерела, як старогрецькі, так і арабські з VII-IX століть. Деякі терени України попадали і в тимчасову залежність від міцніших чи краще організованих сусідів (плачення данин, визнаваннн зверхности і т. п.).

Щойно Святослав поклав кінець цьому »постачанню рабів« з України, створивши найміцнішу з тодішніх лицар-

ських всенародних дружин. За свідченням грецьких істориків, дружина Святослава мала 60 000 воїнів. Коли взяти до уваги всі походи Ігоря, то слід розуміти цю силу, викликану назріваючими хвилями походів, загально значно більшу, ніж сила одноразового походу.

Тому в нашій історичній уяві носій державної ідеї, її творець і державний муж, нерозривно пов'язаний з образом чи то лицаря-дружинника, чи то лицаря-козака, чи врешті лицаря-героя, лицаря-повстанця.

Особливими характеристичними прикметами цих бойово-державних формацій були їх всенародність, лицарська братерськість, вірність і беззастережний послух та повне погорджування страхом і смертю. Всі ці прикмети воєнолицарської організації були притаманні (хоч може й не такою мірою) лицарським організаціям, відомим в історії під назвою «ордену». Однак момент лицарського походження з роду в рід, а також майновий стан лицаря, були гостріше, часто аж до виключности, наголошені в орденах західньо-європейського типу. В Україні лицарем міг стати і отой «орач», що під проводом князя-володаря захищав свою землю, волю і цілу націю.

Це був наслідок не тільки геополітичного становища України, бо ставлення нашого лицарства до світу і оточення впливає з самих метафізичних коренів, з ідейно-моральної сфери буття нації, себто з її високого, ще не самоусвідомленого повністю призначення у процесі творення історії людства.

Добро і лад, право і права — в'яжуться в українському світовідчутті з цією основною поставою нації.

Добро нації — це природний органічний розвиток, лад буття, як ріст і творчість. Зло — це руїницькі сили голодного степу, винищування ладотворців загарбництвом і народовбивством. Зло це також руїницькі сили в народі, які ставлять спротив творенню вищих форм життя нації, обмежуючи поняття індивідуума самоціллю і самодурством його егоцентризму. Саме це й було причиною національного поневолення і рабства, цієї споконвічної язви України.

Одночасно з тим не одне явище в нашій історії було незрозуміле чи оцінене як «зло» деякими нашими істориками, що не збачили основного процесу і основного завдання української історії. Внутрішня боротьба, наприклад, не все є злом самим у собі.

Якби в нас були такі племена, які не сприяли б відвоюванню українських земель від наїзників, не брали б участі в подвигах князя Святослава, себто в його вияві могутньої сили України в боротьбі проти її ворогів, рабовласників і рабоперекупців, тоді такі племена, існуючи самі в собі й тільки для себе, були б злочинним елементом у відношенні до нашої держави, як вияву волі цілої нації. На жаль, не всі внутрішні справи були в нас такі чіткі як цей приклад, і не все лицарська тимократія — в платонівському змислі цього слова — була одуховлена державною ідеєю, згідно з українським світосприйманням.

Звідси випливало й шукання форми найвищої державної влади, як це бачимо, напр., в концепції сеньйорату Ярослава Мудрого чи в ідеї абсолютної влади в концепціях Мономаха або Романа Великого. Проте в усіх таких концепціях лицар України — це не просто організований воїн чи узурпатор, а лицар ладотворець чи правотворець.

Високі ладотворчі й культурнотворчі морально-ідейні якості української нації не могли, на жаль, завершитися найвищим ступенем національної культури, бо саме в той час, коли почався процес національного самоусвідомлення, українська держава була знищена. Початок цього процесу яскраво бачимо в ідеології «Слова про похід Ігоря», себто в моменті, коли українська лицарсько-дружинна верства усвідомлює собі свою відповідальність за долю нації і держави. Аналіза згаданого процесу — одне з найважливіших завдань дослідів над ідеологією «Слова»...

Староукраїнську, точніше, середньовічну Українську державу знищено саме тоді, коли Золотоверхий Київ міг почати будівництво Золотоверхої Святині духовости і ладу нації, включивши лицарство як цілість у суверенне життя нації в державі.

Хоч процес творення своєї власної культури в найвищому розумінні цього слова був силою перерваний, проте треба підкреслити, що ця культура вже існувала і без неї ми не могли б зрозуміти всієї дальшої історії України, зокрема її визвольної боротьби за часів Козаччини і за теперішньої найновішої доби.

Наша боротьба за волю і державність не була і не є намаганням створити власну державу з нічого чи тільки з племен, що в стадії фолкльорного розвитку. Ні, завдання наших визвольних змагань було і є **відновити** Українську державу і провідники наших визвольних рухів повністю усвідомляли і усвідомляють собі, що це боротьба за спадщину прадідів — за їх землю, велику культуру, історію і традиції. Українська нація не вела і не веде цієї боротьби як бездержавний безбатченко, який в племінній стадії життя пробує вперше зформувати свій якийсь державний лад чи його зав'язки.

Ні, українська нація має вже свою високу старовинну культуру й історичну спадщину і сама спроба ворога загартувати їх викликала смертельну образу і спротив, мобілізувала сили до боротьби, наслідком чого маємо новітнє відродження України, а зокрема новітні визвольні змагання за **відновлення** Української держави.

Отже, наша національна культура була державно-творчою силою. Її спадщина це не тільки сама традиція, а й творча сила, що проявляється в усіх виявах нашого життя і боротьби. Національна культура виявляється не лише у збережених пам'ятниках літератури чи мистецтва. Вона збережена перш за все як спадщина життя у його безперервності, в містерії дійсності існування нашої душі, а не тільки як »табуля раза«, свіжо помальована табличка без змісту; вона зберігається як таїнство душі — життєтворчої сили самого життя, а духовим життям як його прасноюю.

В цьому зміслі наша культурна спадщина це не тільки мотив, а й саме право наше, як українців, мати свою суверенну державу. Це також категоричний імператив душі українця.

ФОЛКЛЬОР НА СТОРОЖІ СВІДОМОСТІ НАЦІЇ

»Я на сторожі коло їх поставлю слово!« — сказав Шевченко. І це »Слово« — це »Логос« Геракліта, Платона, метафізична основа Буття. »Логос« містичного вчення гностиків, спопуляризоване в Євангелії Іоана, де воно ідентифікується з сутністю Бога. Це Слово, що було Богом на початку створення світу.

Примітивне вивчення Шевченка звужує таке його пророче розуміння »Слова« до звичайної функції української мови. Так як би Шевченко не написав »Тризни«, де навчав про друге народження, як духове воскресіння »із Слова Бога Живого«.

В Шевченковому розумінні »Слово« — це світотворчий зміст, програма нації в історії, зов її душі й духа, основна сила творчості і життя самої нації. Воно, це »Слово«, висловлюється не тільки в самій мові, а й у збірності того всього, що зветься мистецтвом і духовістю нації.

Так зрозуміле »Слово« проявляється перш за все у фолкльорі нації, ще у фолкльорній стадії її розвитку. Таким чином нам легше зрозуміти і ролю фолкльору в збереженні національної свідомості.

Фолкльор сам по собі, в своїй первісній самочинній природній формі, є виявом зав'язків свідомості й духовості народу на світанку їх формування. Оригінальність культур різних народів і рас можна вивести з її зародкових стадій саме на основі фолкльору. Під побільшуючим склом модерного дослідження можна показати і »праформи« пізнішого національного мистецтва народів у »примітивній«, себто первісній формі народного мистецтва. Попри всю анархію доби шукання в модерному мистецтві можна відмітити і його радикальний поворот до первісного, оригінального, джерельного, самопроявного »примітива«. Зразки для численних модерних шедеврів сучасної скульптури знаходимо... в археоло-

гічних музеях. Поза цілим тим процесом є усвідомлене шукання того, спонтанним виявом чого є фолклор: модерне мистецтво шукає, отже, праформ і змісту цінностей в »оригіналах« фолклору.

Проте було б непростимою помилкою змішувати фолклор української нації з фолклором племен ще в стадії формування народу. Ні, український фолклор є виявом розвоєвої стадії нації, яка вже оформилася у власну державу, як національно-свідому спільноту, і яка, рівночасно, в розвитку своєї національної духовости й культури продовжує зв'язок із своїм фолклором.

Первісні племена полян, радимичів, в'ятичів чи дулібів уже були свідомі того, що вони належать до великої Української держави зі столицею в Києві. Ця свідомість допомогла їм позбутися своєї племінної окремішности і злитися органічно в єдину українську націю. Очевидно, це сталося не відразу, а в довгому історичному процесі, в якому можна ще знайти і показати залишки племінної окремішности, але загально вже можна говорити про свідомість державної нації, яка має свою виразно окреслену й окрему від інших державно-національну культуру Руси-України.

Герої народних билин, казок чи легенд уже знають, що їх осередок, їх святиня — це Золотий стіл Володимира, »Красного Сонечка« в Києві. І бачимо як народні лицарі сходяться до цього осередка, бо там їх слава, їх честь і життя, там їх володар.

Існувала ціла література епічних поем у стилі поем Бояна, що про них і нині так документально свідчить »Слово про похід Ігоря«, як теж численні відблиски цієї літератури, заховані в літописах.

Все це не можна назвати культурою »примітивного фолклору«, тим більше, що це була культура цілого народу, а не тільки однієї родово-лицарської його верстви. Микула Селянинович так і славиться саме своїм селянським родом, та й інші лицарі билин і легенд приходять до Золотого столу Володимира від свого плуга. Проте всі вони із славного свого роду.

Дослідники українського фолкльору, а ще більше історики літератури, які недооцінювали державно-творчо значення фолкльору, вчинили кривду українській культурі, намагаючись вкласти її у прокрустове ложе чужинецьких понять, схем і норм цінностей.

1921-

Михайло Грушевський цілком слушно включає усну словесність в історію української літератури. Це і є скарбниця української літератури. Західньо-європейська історія літератури охоплює тільки ті пам'ятки, що написані відомими авторами. Але ж і народна література, «писана» чи «не писана», є виявом духового життя нації, висловленого мистецьким словом, саме «красним словом»; вона виконувала успішно своє завдання у відтворюванні ідеальних зразків поведінки, характеру, емоцій і світосприймання, не гірше, ніж писана література, яка перед винайденням друку була доступна тільки вузькому колові людей. Отже вже сама основа розподілу на «писану» і «неписану» літературу має тенденцію понижувати цінності «неписаної», себто словесної літератури, як меншевартісної. Крім цього історія тільки «писаної» літератури відгороджує її від джерела, себто від всенародної творчості попередньої доби чи теж і сучасної, із якої двірські поети черпали безсумнівно цілими пригорщами.

Тут слід відмітити ще одну характеристичну прикмету української культури переддержавної і «передлітературної» доби. Вона повністю була виявом передхристиянської України і віддзеркалює тодішній світогляд нашого народу. Зокрема всі його обряди були пов'язані з календарем соняшного циклу та передхристиянськими віруваннями і розумінням Божества і Божественности. Цю віру християни назвали «поганською» від латинського слова «паганус», себто — сільський, народний. Отже, була це віра сільського люду, що відрізняла його від віри двірсько-міщанської верстви, яка скоріше прийняла зразки християнської віри з Візантії.

Вже Нікейський Собор погодився з існуванням поширеної обрядовості, зокрема з календарем соняшного циклу й культу соняшного Божества, що у вигляді мітраїзму був масово поширений серед римських і візантійських легіо-

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО. 4

3001 0

нерів. Так постало своєрідне двоєвір'я, в якому в наверствовання старого календаря вкладено християнський зміст. Тоді, власне, »Дієс Наталіс Соліс Інвікті«, себто день народження Непереможного Сонця, проголошено Різдом Христа. Подібно і в інші свята старого календаря вкладено зміст християнських подій чи чинів святих.

Це саме явище повторилося і в Україні, де витворилося своєрідне перемішання двох релігійних культур, відомих в історії української духовости як т. зв. »двоєвір'я«. Але ж двоєвір'я поняття пізніше. З погляду багатовидности культу Божества перед тим не було ніякої суперечности в прийнятті якогось нового аспекту прояву Божественности чи назви Бога, яка походить від старослов'янського чи навіть від загально-індоевропейського слова-поняття. Прикладом такого »двоєвір'я« є культура і світогляд автора »Слова про похід Ігоря«, де світ стародавніх божеств є не тільки поетичною прикрасою поеми, а й світовідчуванням та світорозумінням самого автора.

Новітні дослідники старовинної української культури, віри і фольклору показують, як пиняво поширювалося християнство поза княжими столицями. До такого висновку прийшов, як дослідник передхристиянських вірувань, митрополит Лларіон у своїй праці п. заг. »Дохристиянські вірування українського народу«.

З проявами двоєвір'я християнська церква вела нещадну боротьбу. Наслідком було те, що — з одного боку — зникали або й винищувались дохристиянські обряди і звичаї, як цього, наприклад, домагався пізніший теоретик даного напрямку Іван Вишенський, а з другого боку, на ці звичаї наверстовувалася тоненька верства християнізму. Фольклор знайшовся упослідженим, як щось нижче, народно-селянське, засуджений у змислі морального знецінення, призначений на знищення. Так пропала »неписана« література самої ж лицарської доби, література типу поем Бояна чи поем »Слова про похід Ігоря«, хоч саме »Слово« збереглося, можливо, завдяки його християнським елементам, бож зберегти літературу серед історичних бур і розгромів можна було тільки в монастирях. Крім цього священнича верства

володіла тоді міцніше мистецтвом письма з доби візантійських впливів і книжним знанням християнізму, започаткованим солунсько-болгарським діалектом, що став відомим під назвою церковно-слов'янської мови.

Все це не тільки не сприяло збереженню неоціненних скарбів фолкльору, а навпаки, спричинилося до його знищення. Крім цього, поки закінчився процес християнізації села і народу як цілоти, нашу державу навістила катаклістична трагедія — насамперед монгольський розгром і залив Східньої Європи, а потім нищівні удари і загарбництво гібридної Москви.

Настав довгий період залежності нашої держави від чужинців та включення її в систему інших держав (Литви і Польщі), а далі — доба неволі й бездержавности. Саме в такий важкий час український фолкльор відіграв й нашій історії ролю зберігача української національної свідомости, культури й традиції.

Ми пережили добу зради частини нашої провідної верстви, що шукала собі місця в чужих державних системах. Найганебнішим прикладом цього є привілеї, ласки і титули від московського царату. Провідна верства польонізувалася або московщилася.

Не будемо тут деталізувати цього сумного процесу, відомого навіть з популярних і неглибоких книжок про історію України. Перший Сковорода прагнув спинити цей процес, висміваючи «матеріялізм», себто погоню за добрами коштом зради інтересів нації, та «мавпування» чужих культур у наслідуванні чужих зразків поведінки і чужих норм цінностей.

Сковорода був пробудником пробудників, що започаткував нову добу ідейного і морального відродження України.

Проте ще раз підкреслимо, що в цей важкий час бездержавности і неволі ролю Шевченкового «Слова», що його він поставив на сторожі народу, відіграв український національний фолкльор з усіма своїми наверхствуваннями, зокрема зберігаючи пам'ять про велич і славу Української держави часів Святослава і Володимира. Саме згадані постаті нашої історії найчіткіше записалися в пам'яті на-

роду. Отже, разом із плеканням залишків чи основ «праформ», цей наш фолкльор поневоленої, але державної в минулому нації стає формою захисту і збереження національного «Я» в неволі.

Могутні потенції нашої нації так сильно виявлені в українському фолкльорі, що він сам по собі і сам у собі став своєрідним мистецтвом поневоленої нації. Українська нація зберегла своє існування завдяки своєму фолкльорові не тільки як т. зв. «біологічна субстанція», а також як окрема національна духовна одиниця. Саме тому український народ міцніше ніж будь-який інший прив'язаний до своїх обрядів, співів, звичаїв, носії та інших різноманітних форм нашого фолкльору.

Зрозуміємо також, чому інші європейські народи, напр., англійці, майже втратили весь свій фолкльор і сьогодні їм доводиться шукати за ним у самих залишках і рудиментах. Це тому, що в процесі державної культури нової доби функцію збереження національної свідомости перебрала на себе писана історія та «писана» форма літератури або філософії. Також у сфері віри маємо тут діло з далеко міцніше посуненою християнізацією, при чому англійський християнізм виявив себе у формах національно-державної незалежності — в протестантизмі чи у вигляді державної Англіканської церкви («Черч оф Інглянд»), де голова держави є, принаймні номінально, головою церкви. Фолкльор як виразник свідомости чи культури нації став зайвим. Він зберігся тільки в рудиментарній формі, напр., в танці, який має виразну магічну закрутку, що така характеристична для сагі і мітології кельтського циклу. Але такі зв'язки і таку його природу відкривають лише глибокі знавці природи фолкльору.

Для української нації фолкльор був потрібний як органічний вияв духовно-ідейного життя, головно селянства, цього заповідника життєвої сили нації, з якого виростали українські лицарі та герої. Тому нас зовсім не дивує, напр., той факт, що — крім ідейного і політичного проводу, що складається з української патріотичної інтелігенції — маса

українських героїв-повстанців походила саме з тої селянської верстви, яка в найчистішій формі фолкльору зберегла свою національну душу і свідомість. Це немов перевтілені українські лицарі з часів Святослава і Володимира, що перші відгукнулися на клич наших предків.

КУЛЬТУРА ДЕРЖАВНИХ НАЦІЙ

Державні нації в період своєї державности в новітній історії мали можливість плекати і так яскраво виявити свою національну свідомість, що вона стала частиною їх щоденного життя. Англійський письменник Конан Дойл, описуючи переживання одного з своїх персонажів під час відвідин Вестмінстерського храму, вкладає йому в уста такі слова:

»Нація, яка має таке минуле, може бути спокійна за своє майбутнє«.

Сьогодні вже немає такої певности, чи англійська нація може бути так самозадоволено спокійна за своє майбутнє, але знаємо, що національна свідомість англійців завжди зміцнювалася і зміцнюється саме через відвідування Вестмінстерського собору, де спочивають усі великі творці британської нації, королі побіч поетів і письменників. Це перш за все Галерія безсмертних. Подібне значення має і Лондонська твердиня («Тавер оф Лондон»). Національна свідомість англійців настільки міцно закріплена, що вони сприймають її як бездискусійні прикмети їх патріотизму і державницької лояльності громадян. Їх партії не різнилися (принаймні, дотепер) між собою у питанні самої державности, а лише в способах управління цією державою та в практичних питаннях політики чи життя народу як нації. Король став інституцією і символом їх традиції та державности одночасно. Щойно в новіші часи, під впливом комунізму-большевизму, деякі групи намагаються підважити цю націоналістичну свідомість британців та їх всенациональну державницьку концепцію.

Можемо собі, напр., уявити завоювання Франції чужою державою на короткий час (як наслідок воєнної дії), але не можемо собі уявити, щоб навіть у неволі французька нація втратила прикмети своєї національної окремішності, виявленої передовсім її мовою і культурою.

Отже, довша чи коротша доба державности нації закріплює почуття національно-державної окремішности, утворює всеохоплюючу національну свідомість, завершуючи той процес не лише національною літературою, а й цілою системою мислення і світовідчужання у мистецтві та філософії. Така нація навіть у хвилиній неволі не загрожена небезпекою денационалізації чи національної асиміляції під владою займанців-завойовників. Прикладом тут може бути Франція під гітлерівською окупацією чи навіть Польща під двократною московською окупацією. Польща чи то в повній неволі за царату, чи в політичній залежності за сучасного квіслінгівського режиму не виявляла і не виявляє (за малими виїмками) податливості до денационалізації. Їй не загрожує втрата мови чи цілої національної культури. А це тому, що нації, які пережили період своєї державности в новітню добу, настільки сильно розвинули і закріпили своє почуття націоналізму, що націоналізм чинить їх відпорними на всі ворожі спроби знищити їх, хоч би це було в неволі чи в підданстві. Культура таких націй має за собою довгий період кристалізації і закріпилася в монументальних системах всенациональної культури. Це, отже, і є культура державних націй.

Українська нація, як ми вже згадували, мала також свій період державницької культури, але дуже давно, ще в добу раннього середньовіччя. Доба козацько-гетьманської державности була коротка, до того ж неспокійна, під знаком кривавих війн, отже не було можливості встановити й міцно закріпити національну культуру новішої доби, себто культуру такого типу, як її мають інші європейські народи — французи, еспанці, італійці чи британці.

У процесі формування національної свідомости в державних умовах завжди важливу роль відігравала література як форма культивування мови, встановлення норм поведінки,

етики, зразків характеру, світосприймання та реакцій су-проти оточення, врешті — національних ідеалів і національної свідомости.

Хоч кожна з національних культур має своє власне обличчя, проте подібність історичної долі, приналежність до того самого циклу історії, до тої самої раси і геополітичної сфери, призвели до витворення явища спільноти чи подібности певних форм, жанрів, стилів і проблем літератур. В цьому значенні можна говорити і про спільність європейської літератури в її абстрактних аналізах історичних зв'язків у порівняльному досліді. В такому змислі й українська література належить до європейського циклу історії літератури.

Характеристичною прикметою згаданого циклу є перш за все спільна праісторична база мовної і культурної індоєвропейської спільноти, а далі — спільне користування здобутками і спадщиною грецько-римського циклу. Впливи грецько-римської культури видно не тільки в добу ренесансу, коли вони були наочні, а й впродовж цілої історії європейської культури, зокрема її найвищої форми — ідеалістичної філософії Європи. Не менш важливими в тій ділянці були впливи більш спорадичного характеру з боку орієнтальних культур, але вони, залишаючи свій непроминальний слід, ішли головно через грецько-римський світ. Тут маємо на увазі добу переселенських впливів і масового поширення в Європі релігії мітраїзму.

Завдяки тому, що християнізм був спроможний вхлону-вати й асимілювати як здобутки грецької філософії, так і здобутки орієнтального струму в історії релігії, а також фактові, що він зумів пристосуватися до місцевих тенденцій і державних форм, — християнізм став одною із спільних прикмет національних культур європейського циклу.

Українська література, крім загальноєвропейських струменів проникання, що впливали зі згаданої спадщини, мала теж свої власні шляхи пов'язань з іншими літературами, які впливали на неї, як теж, рівночасно, сама впливала на ці культурні процеси.

ЗНАМЕННІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

На цьому загальному тлі мусимо підкреслити знаменний факт, що українська новітня література постала і розвинулася в умовах... бездержавности. І не тільки бездержавности, а й в умовах активного переслідування ворогом народу, засудженого на цілковиту асиміляцію, за постійного винищування його інтелігенції, носіїв національної свідомости і авангарду спротиву. Це переслідування під ярмом московського большевизму прибрало форм і розмірів найбільшого в історії злочинів народовбивства.

Як же пояснити цей феномен існування української національної літератури в таких умовах?

Українська новітня література була перш за все наслідком духової суверенности української нації і її прагнення до волі. Без цієї простої, але основоположної правди вона була б незрозуміла і недооцінена. Вона виростає з протесту проти національного поневолення і сама перетворюється у протест. Виростає з прагнення національно-визвольної революції і рівночасно творить ідейні основи для цієї ж революції. Я вже не раз підкреслював цю пов'язаність української національної революції з українською літературою. Найбільш характеристичним прикладом цього факту може бути присяга Тарасівців, що її провів Іван Липа на могилі Тараса Шевченка; ця присяга стала основоположним каменем Братства Тарасівців, яке — в свою чергу — було зав'язком новочасного українського націоналістичного руху. Навіть в умовах царської цензури, коли українські письменники не могли чітко виявити цієї національної революційної ідеї або були змушені приховувати її за поняттями чи образами т. зв. «соціальної кривди», то й тоді вони свідомо підготовляли той самий зрив української національно-

визвольної революції. Навіть, здавалося б чисто «соціально» чи «морально», посадження душ поміщиків до пекла за те, що «людям льоти не давали» (в травестії «Енеїди»), мало вже в собі прихований революційний клич.

Здавалося б, що й творчість Т. Шевченка вже так досліджена, що жодних «неясностей» у ній немає. Проте, на мою, думку, ще багато можна сказати про недокладно досліджене проникнення його мислення і всієї його творчості саме цією центральною ідеєю української літератури, яку він і сам такою творив. Коли, напр., Шевченко протестує буцімто проти «соціального» поневолення кріпаків, то має на увазі не лише їх особисту свободу як селян у системі царату, а передусім волю селян-козаків, яку вони мали в українській козацько-гетьманській державі.

Вже в перших піснях Шевченка чуємо цей могутній клич до відновлення державної волі, як туту за минулим. І ця туга за минулим уже виразно спрямована до відродження минулого, нагадує, що:

«Було колись — в Україні
Ревіли гармати,
Було колись — Запорожці
Вміли панувати!»

Хоч, як здається, ми вже вивчили творчість Шевченка «на сто ладів», проте ми так звикли до Шевченкових найпростіших слів, що читаємо їх — не думаючи, і навіть не помічаємо, як за кожним його простим словом «козак» оживає серце поета, як за кожним цим простим словом прихований образ панування в Україні запорозького типу козацького ордену. А цей образ є для нього «архітипом» історії, підсвідомою рушійною силою душі, спадщиною національної духовости. І тому навіть у його «аполітичних» баладах бачимо той самий образ — образ буйного козак-сокола, козак-героя, що йде на поклик до бою, як сокіл до високого лету, без найменшого вагання залишає родину і дівчину. Трагічна доля дівчини, що її покинув козак, виїжджаючи на війну, але вона приймає це як щось самозрозуміле. Таким самим samozрозумілим у нашій душі є і

той «праобраз» виконання національного обов'язку без вагання і сумнівів. Клич Духа нації.

Здавалося б теж, що для підтвердження сказаного, не треба й доказів з української літератури, проте проаналізуємо розуміння Священного героїзму, як праснови української духовости, що нерозривно зв'язана з процесом творчости української літератури.

Отже, основною силою української відродженої літератури є Ідеал, витворений вже в княжу добу, коли українські племена перетворились в одну спільноту, завершену столичними центрами, зокрема Києвом. Подане вгорі розуміння обов'язку лицаря, що його зустрічаємо в баладах Шевченка вже як щось «готове», витворилося ще в час походів Олега, Ігоря і Святослава. Цей зов крови, як носія духової спадщини, зв'язує українську літературу в один історичний процес, споріднює її і провадить крізь тисячоліття.

Це зов Золотоверхого Києва, де лицарі «Золотого стола» dokonували всяких геройств, щоб здобути славу «жовтокудруму Володимирові, Великому князеві, Красному Сонечкові». Або, інакше:

»Щоб здобути собі честь,
А князеві славу!«

(«Слово про похід Ігоря»)

Цей великий державно-творчий міт України як держави Величчї, Добра і Слави, залишив нестерту печать на підсвідомому прагненні кожного українського героя, став «праобразом» або «архітипом» Ідеалу мужности, героїзму і слави.

Щоправда, цей Ідеал у нас часто викривлений, zdeформований чи zdeгенерований у вигляді анархічного і вибуялого егоцентризму; українець з таким «ідеалом» не шукає «князеві слави», а прагне лише для себе «могутности» і «чести». Занархізована одиниця, що не визнає над собою авторитету, відмовляється від лицарської вірности і послуху князеві, стає прокляттям історії України. Боротьба між визнаваннями правдивого українського ідеалу і zdeгенерованого ідеалу теж яскраво відбита в нашій літературі.

Українська література повніше й правдивіше ніж історія

України розкриває сутність обидвох згаданих типів, себто позитивного і негативного, їх ролю в українській історичній спільноті.

Історики часто проявляють тенденцію показати лише одну чи другу сторінку української історії. Багато з них показують саме її темну сторінку, в якій переважає тип негативний, що, звичайно, пригнічує нас. Натомість в українській літературі бачимо більш зрівноважений образ. Негативними типами є оті князі, що їх так жорстоко лає саме «Слово про похід Ігоря» — ті, що «кують крामолу», зневажають авторитет великого князя, або — ще гірше — сягають по той авторитет «кінцем копія». Це ті два Івани Шевченка чи два брати з повісти «Під тихими вербами» Грінченка. А той «другий Іван», що помагає матір катувати, це сьогоднішні яничари, що намагаються вбити і в українській літературі, отже в душі українця, гін до державної суверенности. Але навіть ця яничарська література підтверджує факт, що основним гоном української душі є гін до державної суверенности. Якби так не було, то яничарські висулужники не були б потрібні ворогові.

Державно-творчий гін української літератури є її найоригінальнішою прикметою, бо це література новопробудженого, динамічного, революційного українського державно-суверенного націоналізму. Вже з найстаршої доби починаючи, українська література витворила своєрідний жанр історіософічної літератури, неперевершеним архішедевром якої є преславне «Слово про похід Ігоря». Сюди належить і цінний цикл геніяльних поем Шевченка — «Сон», «Кавказ», «Великий льох», «Послання» та низка інших. Сюди належить і історіософічна драма Федьковича «Довбуш» з її оригінальним питанням абсолютної чистоти і відсутности особистого життя провідника повстання, бо тільки тоді він матиме магічну силу старовинного символу, а разом із нею і повний авторитет у революційно-повстанських масах нового лицарства. Дивна це тема в історії про ватажка «розбійників», але Федькович одержимий уже візією нового лицарського ордену і транспонує цю візію в рамки легенди про Довбуша.

Студи належить і творчість Василя Пачовського, призабутого поета і мислителя української державности. Його символічна драма «Сон української ночі» була настільною книжкою української інтелігенції і студентства на початку ХХ-го століття, ще перед першою світовою війною. Його драма «Роман Великий» — висуває питання державного ладу в Україні. Він особливо ясно бачить в історії України дію «двох Іванів» Шевченка і втілює її в могутню поетичну візію своїх поем. У творі «Храм дітей Сонця» Пачовський пише:

»Клянуся Маєстатом Бога Сонця
Створити Володимирів Орден
І поширить його в глибінь народню
Трійками в військо тисячами звен«.

А Олег Ольжич у вірші «Незаному воякові» проголошує:

»О, вірте, всі мури земного впадуть,
Як серце обернеш в сурму.
Найвищі бо вежі духовости ждуть
Твого шаленого штурму«.

В Михайла Ореста ідеократична система лицарської філософії проявляється у збірці «Держава Слова» чи в поемі «Постаріла світу споруда».

Все це разом — могутня і суцільна ідеологія українського націоналізму, що знаходить свій вияв і усвідомлення «на найвищих вежах духовости».

«Слово» у збірці поем М. Ореста «Держава Слова» — це те саме світотворче Слово Шевченка, що він його поставив на сторожі нації.

ТОГО САМОГО АВТОРА:

*Історична місія України, у трьох мовах, Нова Епоха.
Проблема української віри, Орден.*

Священний героїзм, Орден.

Найвище Світло, студія про Сварога і Хорса, Світання.

Найвища Святість, студія про Свантевича, Світання.

*Постать «Берези» в староукраїнському культурі «Різдва»,
студія, Канадійський Фармер, 1968.*

Віра в безсмертність лицарів Святослава, Орден.

Різдво Світу, Орден.

ПОРІВНЯЛЬНА ЛІНГВІСТИКА:

Походження назви рік Дунай, Дніпро, Дністер.

До праісторії української мови, «Визвольний Шлях».

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ПРАЦІ:

Основна сила творчости Шевченка, Орден.

В боротьбі за ідеологію Лесі Українки, Світання.

*Статті і студії про Шевченка, Федьковича, Франка,
Лесю Українку, Коцюбинського, Ольжича, Грінченка,
Міхновського, Пачовського, у «Визвольнім Шляху»,
у тижневиках та окремими виданнями.*

НАКЛАДОМ ІНСТИТУТУ ВОЛОДИМИРА ЩАЯНА:

*Етичні, соціологічні і педагогічні погляди Сковороди,
третє видання.*

Друкується: Лицар Святої Борні, Григорій Сковорода.

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ:

*Орден Бога Сонця, Про Перуна Знання Таємне, По-
встань Перуне, Гимни Землі, Слово Золотої Діядами,
Баляда Лісового Шуму, Баляда про Святослава.*

ПЕРЕКЛАДИ:

*«Слово про похід Ігоря», «Тризна» Шевченка, «Гимни
Ригведи і Атхарваведи» та інші.*

ПРОЗОЮ

«Терпіння молодого гуцула» (роман), Львів, 1934.

ОКРЕМІ ВИДАННЯ заходами автора із його вступом:

М. Міхновський: *Самостійна Україна* із вступом п. з.,
»Братерство Тарасівців« і »Самостійна Україна«.

Леся Українка: »Палкі блискавиці«, вибір із творів із
вступом п. з. »Леся Українка і українська національна революція« — видання СУБ.

СИМВОЛОЗНАВСТВО

Тризуб.

Прапор України, символівизначення, Орден.

ЧИСЛЕННІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ПРАЦІ критично-соціологічні та ідеологічні есеї, рецензії, репортажі і фейлетони автора були друковані в »Ордені«, »Світанні«, »Визвольнім Шляху«, »Українській Думці«, »Шляху Перемоги«, »Гомоні України«, »Канадійському Фармері«, »Українському Слові« (Париж) і інших. Бібліографія підготовляється.

ПРАЦІ В МАНУСКРИПТАХ, які ждуть на можливість друку:

ОСНОВНА СИЛА ТВОРЧОСТИ ШЕВЧЕНКА — значно поширена праця підготована для другого видання. Студія із психо-ідеології творчості Шевченка.

ВСТУП ДО СТУДІЙ РИГВЕДИ — праця представлена УВАН на основоположному з'їзді групи орієталістів, Авґсбург, 1945-46.

ГИМН ПРО ЧОЛОВІКА — як вище, релігійно-філософська студія гимну Ригведи, X. 90.

ГИМН ПРО ПОСТАННЯ ВСЕСВІТУ — релігійно-філософська студія гимну Ригведи, X. 129.

БОГИНЯ СВІТАННЯ — порівняльно-релігіознавча студія про Богиню Світання.

БОГ ДОБРА І ЛЮБОВИ — віровизнавча студія про Бога.

ВОЛОДАР БОГІВ І ВСЕСВІТУ — віровизнавча студія про Перуна-Індру.

ЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ

Питання про дзвінки-придихові в прото-індоевропейському періоді мовного розвитку. Праця виголошена на сесії УВАН в Англії, 1970.

В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ появилось

"I Can't Return".

"The Historical Mission of Ukraine".

"The Wisdom of Hatred and Annihilation".

"The Order" nos. 1-3.

"The Order's Message" nos. 1-5.

"Prometheus" no. 2 і т. д.

"The Ballad of the Broken Windows" — a poem.

ГОТОВЕ ДО ДРУКУ

"When the Two Worlds Met" — a study connected with the discovery of Avesta and Upanishads.

В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ появилось

"Hymny Rygwedy", 1936.

"Hymny Walki", 1937.

ГОТОВЕ ДО ДРУКУ

"Testament romantyzmu polskiego".

"Bohdan Chmelnyŭskij w czasie ugody Perejaŭskiej" — праця виголошена на спільному польсько-українському зібранні в екзильному Міністерстві Закордонних справ в 1954 році.

В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ появилось

"Ich kan nicht zurückkehren".

"Die Erscaffung der Menschheit".

"Prometheus" no. 2.

"Die Geschichtliche Mission der Ukraine".

ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНОЇ ХАРТІЇ ІНСТИТУТУ ВОЛОДИМИРА ШАЯНА

.....

»Поширювати і підтримувати студії та досліді порівняльного культурознавства і вірознавства усіх народів світу«.

»Поширювати і підтримувати студії і досліді історії і віри доісторичної України«.

Підтримувати студії творів, друкованих і недрукованих проф. Володимира Шаяна...

»Для вище наведених цілей здійснювати друкування і публікації як теж продаж і поширювання літератури«.

.....

АДРЕСИ ІНСТИТУТУ:

Адміністрація:

Вш. Пан Інж. Н. Роговський
4834 St. Lawrence Blvd.
Montreal, 151, Quebec,
CANADA.

Секретаріат:

Вш. Пані
Лариса Тимошенко
1950 Glenview Road,
Pickering, Ont.,
CANADA.

